

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY A KULTURY

**HOUSLE ZPÍVAJÍ A VYPRÁVĚJÍ – HUDEBNĚ VÝCHOVNÝ
POŘAD PRO ŽÁKY 1. STUPNĚ ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kateřina Matoušová

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň, 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 24. 6. 2022

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Velmi děkuji vedoucí práce, Doc. PaedDr. Marii Slavíkové, CSc., za její vstřícnost, ochotu, věcné komentáře a trpělivou pomoc. Dále bych poděkovala paní Jindřišce Holtové, za cenné rady při výukových přednáškách Dějin literatury houslí na konzervatoři.

OBSAH

Úvod	2
1 HOUSLE	4
1.1 HISTORIE, STAVBA NÁSTROJE	4
1.2 SLAVNÍ HOUSLISTÉ	6
1.3 HRA NA HOUSLE	7
2 HUDEBNÍ POŘADY, VÝCHOVNÉ KONCERTY A HUDEBNÍ BESEDY PRO 1. STUPEŇ ZŠ	9
2.1 DRAMATURGIE VÝCHOVNÝCH KONCERTŮ	13
2.2 TVORBA A REALIZACE VÝCHOVNÝCH KONCERTŮ	14
3 ZÁKLADNÍ DIDAKTICKÉ POŽADAVKY NA PRÁCI S POSLECHOVOU SKLADBOU	19
3.1 CÍLE POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	21
3.2 HUDEBNĚ VYJADŘOVACÍ PROSTŘEDKY A JEJICH IDENTIFIKACE PŘI PRÁCI S POSLECHOVOU SKLADBOU NA 1. STUPNI ZŠ	24
3.2.1 Melodie	26
3.2.2 Rytmus	26
3.2.3 Dynamika	27
3.2.4 Barva (témbr)	28
3.2.5 Instrumentace	28
3.3 HOUSLE PRO MLADÉ POSLUCHAČE – ZPÍVÁNÍ HOUSLÍ	28
3.4 O ČEM HOUSLE VYPRÁVĚJÍ	29
4 HUDBA A POHYB	32
5 VÝBĚR HOUSLOVÝCH SKLADEB K POSLECHU V UČEBNÍCÍCH HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO 1. – 5. ROČNÍK ZŠ	34
5.1 POSLECHOVÉ SKLADBY (INSTRUMENTÁLNÍ) PRO HOUSLE	34
6 NÁVRH HUDEBNÍHO POŘADU PRO ŽÁKY 1. STUPNĚ ZŠ: HOUSLE ZPÍVAJÍ A VYPRÁVĚJÍ	38
ZÁVĚR	43
RESUMÉ	44
SEZNAM LITERATURY	45
SEZNAM OBRÁZKŮ	47
PŘÍLOHY	I

Úvod

Hudba je součástí mého života. Na housle jsem začala hrát v devíti letech. Tenkrát jsem si je vybrala sama a jsem za to moc vděčná. Hru na housle jsem vystudovala i na konzervatoři. Když jsem si měla vybrat, o čem bude má diplomová práce, přála jsem si, aby souvisela s houslemi a malými dětmi. Tak vznikla myšlenka vytvořit návrh výchovného pořadu pro děti na 1. stupni. Mým cílem je přiblížit housle dětem, představit jim tento krásný nástroj a ukázat, že housle nejen zpívají, ale také vyprávějí. Mám tím na mysli dvojí základní způsob vyjadřování hudebního a mimohudebního obsahu prostřednictvím houslové hry. Cílem diplomové práce je vytvořit návrh hudebního pořadu pro žáky 1. stupně základní školy, jenž se jmenuje: *Housle zpívají a vyprávějí*. Tento pořad jsem realizovala na základní škole v Hlavňovicích a seznámím vás zde s výsledky jeho provedení (5. kapitola).

V první kapitole práce pojednám o historii houslí, stavbě nástroje a slavných houslistech. Součástí této kapitoly bude také vysvětlení způsobu hry na housle.

Druhá kapitola se zaměří na charakteristiku hudebních pořadů a výchovných koncertů, jak se v praxi osvědčují. Vysvětlím pojem výchovný koncert a popíši dramaturgii, společně s tvorbou koncertu. Pojednám o Leonardu Bernsteinovi a Františku Blahovi.

Obsahem třetí kapitoly jsou základní didaktické požadavky na práci s poslechovou skladbou. V této kapitole vysvětlím, jaké jsou cíle poslechových činností na 1. stupni základní školy, hudebně vyjadřovací prostředky a jejich identifikace při práci s poslechovou skladbou na 1. stupni ZŠ. Vysvětlím, jak lze vyjádřit přednesový prostředek, o němž říkáme, že housle „umějí zpívat“. Jedná se o přirozený styl kantilénové hry ve skladbách výrazně melodických. Cílem této kapitoly je také vysvětlit, které hudebně výrazové prostředky hry na housle máme na mysli, hovoříme-li o tom, že „housle vyprávějí“.

Čtvrtá kapitola se zabývá hudbou a pohybem ve škole.

Pátá kapitola obsahuje výběr houslových skladeb k poslechu. Zhodnotím výběr a užití skladeb, zařazených v učebnicích SPN pro 1. - 5. ročník, z hlediska hry na housle.

V poslední kapitole pohovořím o návrhu hudebního pořadu pro žáky na 1. stupni základní školy, jenž se jmenuje: *Housle zpívají a vyprávějí*. Tato kapitola je praktickou částí. Pořad

jsem již zrealizovala. Vždy, když přinesu housle na hodinu hudební výchovy, tak jsou děti nadšené a plné očekávání. K pořadu jsem zpracovala reflexi, zhodnotila silné a slabé stránky pořadu a připojila jsem též hodnocení paní učitelky jedné ze zúčastněných tříd.

1 HOUSLE

„Když člověk vezme do rukou housle, praví lidská moudrost, není schopen páchat zlo. Zlo a skutečná krása jsou neslučitelné. Jeden z hlavních úkolů pedagoga spočívá v tom, aby – obrazně řečeno – dal každému dítěti do rukou housle, aby cítilo, z čeho se rodí krása.“¹

V této kapitole představím housle, jejich historii, stavbu nástroje a smyčec. V další podkapitole pojednám o slavných houslistech. Od prvních houslistů v Itálii, v klasickém období, v romantickém období, z první poloviny 19. i 20. století, až po současnost. Na konci vysvětlím, jak se hraje na housle.

1.1 Historie, stavba nástroje

„Housle jsou podivuhodnou skříňkou, křehkou jako nejjemnější výrobky, patřící mezi nejušlechtlejší výtvoř lidského ducha a rukou.“²

Mezi nejstarší předchůdce houslí patří dvoudílné nástroje: dvojstrunný indický ravanatron, perský nástroj kemangeh, arabská rubeba, třístrunný nástroj lyra. Později byly třídílné nástroje, jejichž ozvučná skříňka se skládala z vrchní a spodní desky, spojených pomocí lubů: původně keltský nástroj chrotta, německý trumšajt a lubový nástroj fidula, jež vytvořila přechod k violám. Staré violy měly různé rozsahy (sopránová, altová, tenorová, basová), ale i různé rozměry. Charakteristické byly ploché desky, vysoké luby, široký hmatník s pražci a kvarto-tercové ladění. Posledními typy viol byly da gamba a da braccio, ze které se vyvinuly housle. Houslařství se vyvinulo z loutnařské tradice. Nástroje byly z kvalitního rezonančního dřeva a vyráběli je řezbáři, nástrojaři. První nástroj se objevil kolem roku 1540 v severní Itálii v Bresci a údajně jej zhotovil Gasparo Bertolotti da Salo. Housle měly gotický protáhlejší tvar, nižší luby a silný altový zvuk, neměly vysoké klenutí.

Housle mají celkem 82 částí. Důležitou částí houslí je ozvučná skříň, na níž nejvíce závisí kvalita zvuku. Ozvučná skříň (korpus) se skládá ze tří částí: z horní desky ze smrkového

¹ HERDEN, Jaroslav, Jiří KOLÁŘ a Eva JENČKOVÁ. *Hudba pro děti: vysokoškolská učebnice: studium učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Karolinum, 1992., str. 21

² BUDIŠ, Ratibor. *Housle v proměnách staletí*. Praha: Supraphon, 1975., str. 7

dřeva, spodní desky z javorového dřeva a spojujících javorových lubů. Horní a spodní deska je podepřena tzv. duší, kolíčkem ze smrkového dřeva, který přenáší kmitání obou desek. Na horní desce se nacházejí otvory v podobě písmena f, říká se jim efa. Na dřevěný úchyt navazuje krk z javorového dřeva a ve spodní části nástroje je upoután struník. Na krku je mahagonový hmatník. Krk zakončuje hlavičce, jež má tvar spirálového závitu, tzv. šneka. Pod hlavičcí je žlab s kolíčky, které jsou z ebenového dřeva a jsou jimi provlečeny struny.

Velmi důležitou částí houslí je kobylka, přenášející kmity strun na horní desku. Kobylka je vyklenutá dle hmatníku a je umístěna mezi efovými otvory, přes ni jsou vedené čtyři struny. Kobylka je velice důležitá pro zvuk nástroje. Struník bývá z ebenového nebo mahagonového dřeva, je upevněn poutkem k tzv. žaludu. Může mít až čtyři doladovače, je to pomoc pro žáky na intonaci. Další součástí je podbradek, jenž usnadňuje držení houslí. Je to dřevěná podložka, díky níž má houslista kontakt s nástrojem pod bradou. Výborné je používání tzv. pavouka, jenž se upevňuje v koncích nástroje desek, a tím neovlivňuje kvalitu zvuku. Na houslích jsou čtyři struny G, D, A, E, laděné v kvintách.

Obrázek 1 Housle se smyčcem (vlastní zdroj)

Součástí houslí je **smyčec**, jenž se skládá z dřevěné hůlky, žabky se šroubkem a z potahu žíní. Hůlka neboli prut je z tvrdého fernambukového nebo palisandrového dřeva. Žabka, vyrobená většinou z ebenu nebo mahagonu, se pohybuje utahováním nebo povolováním šroubku, a tím se i napínají nebo povolují žíně. Potah je z koňských žíní. Z umělých vláken se zatím neosvědčil hlavně proto, že k nim kalafuna dobře nepřilnula. Průměrná délka celého smyčce je 74 - 75 centimetrů a váží 55 - 62 gramů. Na současné podobě smyčce se podílel Francois Tourte.

1.2 SLAVNÍ HOUSLISTÉ

Housle vznikly v Itálii, a tak i první houslisté byli Italové. Jeden z prvních houslistů a zároveň i první autor houslových skladeb byl Biagio Marini. Roku 1617 vydal sbírku „*Affetti musicali*“ (*Hudební city*). Houslista Carlo Farina působil v Německu. Dochovala se nám jeho skladba, v překladu *Výstřední rozmar*. Mezi další významné italské houslisty a autory houslových skladeb patřili: rodina Vitali, především Tommaso Antonio Vitali, Giuseppe Torelli, Giovanni Battista Bassani a Francesco Maria Veracini.

V **klasickém houslovém období** vynikal v Římě Arcangelo Corelli. Byl uznávaným učitelem a novátorem houslového koncertu, vyrovnal doprovod a sólový hlas. Velmi dobrým houslistou a dodnes hraným skladatelem byl Antonio Vivaldi. Napsal významný počet skladeb včetně houslových koncertů. Nejslavnějším představitelem padovské školy byl Giuseppe Tartini, v technice přímý předchůdce Paganiniho. Posledním velkým houslistou před Paganinim byl Giovanni Battista Viotti, žák Gaetana Pugnaniho, pro kterého psal Mozart i Beethoven. Viottim končí klasické období italského houslového umění.

Prvním **romantickým interpretem**, zakladatelem romantického interpretačního směru, byl geniální samouk **Niccolo Paganini**. Vzbuzoval pozornost, podezírali ho, že je spolčený s ďáblem, protože jeho hra byla fascinující. Měl velmi přísného otce, kvůli němuž měl podlomené zdraví, což se podepsalo na jeho životě. Byl nejen vynikajícím houslistou, ale také kytaristou.

„Oslňoval zvuky a efekty: dvojhlasými flažolety a trylky, pizzicatem levou rukou, hrou na samotné struně G nebo s přeladěnými strunami, tzv. scordaturou. Zanechal spoustu

skladeb, z nichž nejznámější je Koncert D dur a h moll s tzv. Zvonkovým rondem, Variace „Rej čarodějnic“, Moto perpetuo, Variace „Mojžíš“ na struně G a mnoho dalších.“³

Mezi známější houslisty z **první poloviny devatenáctého století** patřili: Louis Spohr, Pierre Rode a Rodolphe Kreutzer, autoři etud a koncertů, hraných na konzervatořích dodnes. Další vynikající houslisté byli: Eduard Lalo, Pablo de Sarasate, Henryk Wienawski, Charles Bériot, Henri Vieuxtemps a Eugen Ysaye.

Věhlasnými houslisty z **první poloviny dvacátého století** byli: Fritz Kreisler, Jacques Thibaud, Bronislav Hubermann, Jasha Heifetz, David Oistrach, Ida Haendel, Leonid Kogan a řada dalších.

V Čechách se začala houslová hra rozvíjet až po založení konzervatoře v Praze, roku 1811. Pražská škola vychovala významné umělce. Mezi nejslavnější houslisty patřili: Josef Slavík, Ferdinand Laub, Antonín Bennewitz, František Ondříček, Otakar Ševčík, Jan Mařák, Jan Kubelík, Jaroslav Kocian, Karel Hoffman, Josef Suk starší, Váša Příhoda a řada dalších.

Do **meziválečné generace** lze zahrnout např.: Josefa Suka mladšího, Václava Snítily, Noru Grumlíkovou, Ivana Kawaciuka, Karla Šroubka a Jana Nováka.

Mezi vynikající **současné české houslisty** patří Bohuslav Matoušek, Václav Hudeček, Čeněk Pavlík, Ivan Ženatý, František Novotný, Josef Špaček, Jan Mráček, Roman Patočka a další.

1.3 HRA NA HOUSLE

„Mluvíme-li o hře na housle, rozlišujeme zpravidla dvě její složky: 1. techniku, čímž myslíme hlavně pohyby obou rukou a intonaci, a 2. výraz, tj. takové podání skladby, které nám vybaví pocit krásy anebo které zprostředkuje záměr skladatelem zamýšlený.“⁴

Důležitá je volba velikosti nástroje, v začátcích je lepší, když jsou housle menší, než větší. Housle držím v levé ruce, vodorovně s podlahou, odklon od osy těla doleva třicet stupňů a sklon nástroje také průměrně třicet stupňů. Vodorovnost a sklon houslí si zajišťuji

³MICKA, Josef Ladislav. *Knížka o houslích a o mnohém kolem nich: pomocná literatura pro žáky Lidových škol umění a nižších tříd konzervatoří*. 2. vyd. Praha: Panton, 1977., str. 56

⁴MICKA, Josef Ladislav. *Knížka o houslích a o mnohém kolem nich: pomocná literatura pro žáky Lidových škol umění a nižších tříd konzervatoří*. 2. vyd. Praha: Panton, 1977., str. 70

pavoukem a správně zvoleným podbradkem. Smyčec se drží v pravé ruce. Zvuk se tvoří třením žíní o struny. Kvalita zvuku závisí na správně zavěšené pravé ruce, aby se vytvářel měkký zvuk. Smyčec je lehce sklopen na pravou hranu žíní. Žíně musí být vhodně nakalafunované. Výchozí pozice smyčce je rovnoběžně s kobylkou a kolmo ke strunám. Důležitá je pravá ruka, přirozená paže, aby se housle dobře rozeznávaly. V pravé ruce má houslista pocit dosednutí. Z lokte vychází kuželovité pohyby a z předloktí vřetený pohyb.

Největším problémem smyčcových nástrojů je **intonace**. Podmínkou čisté intonace je harmonická srozumitelnost, znalost intervalů a hmatů. Houslista by měl cítit sled následujících tónů dopředu. Do estetické kategorie patří vibrato, které zdobí a oživuje tón. Můžeme kultivovat zvuk pomocí vibrata, jež ten zvuk oživuje.

Při hraní mohu stát i sedět. Při postoji mám správné a vyvážené postavení těla, nohy rozkročené na šíři ramen, osou těla je páteř. Mám spuštěná ramena, zádové svaly bez napětí, nohy mají za úkol vybalancovat herní akce. Velkou chybou je, když houslista stojí na patách, nemůže se tvořit kvalitní zvuk. Pocit vyváženosti a vstřícnosti prospívá hudební interpretaci. Houslista nesmí zapomenout na dýchání, přenášení váhy z pravé nohy (nádech) na levou (výdech). Snaží se odbourat statické postavení. Při sezení mu nesmí ztuhnout ramena. Sedí na menší části židle.

2 HUDEBNÍ POŘADY, VÝCHOVNÉ KONCERTY A HUDEBNÍ BESEDY PRO 1. STUPEŇ ZŠ

V této kapitole se budu zabývat především stručnou historií a charakteristikou výchovných koncertů, neboť cílem diplomové práce je sestavit hudební pořad pro děti. O tom, jak tyto pořady tvořit, jsem se poučila především z publikace V. Drábka *ABC výchovných koncertů*. Na začátku pohovořím o historii výchovných koncertů, o projektu České filharmonie – *Čtyři kroky do nového světa*, o Leonardu Bernsteinovi a jeho koncertech pro mladé publikum. Pojednám i o Františku Blahovi, který byl organizátorem výchovných koncertů v Gottwaldově. V první podkapitole budu mluvit o dramaturgii výchovných koncertů a v další o tvorbě a realizaci koncertů.

Každá hudební činnost se může projevit ve trojí formě: receptivní (na úrovni vnímání), reprodukční (žák zpívá nebo hraje to, co předtím slyšel nebo podle not) a produkční (žák samostatně tvoří).

Cílem výchovných koncertů je v první řadě motivace mládeže k návštěvě koncertů. Toho lze dosáhnout poslechem hudebních děl různých žánrů a přiblížením k zasvěcenému poslechu. Pro žáky je důležité živé provedení interpreta a okolní atmosféra. Pro žáky je výchovný koncert povinnou akcí. Tato skutečnost může již dopředu zhoršit duševní pohodu žáka. Na druhou stranu mohou podpořit povznášející změnu z vyučovacího stereotypu a nadchnout silou hudebního zážitku. Je důležité dbát na systematickou výchovu – slušné chování a pozornost.

Koncerty pro mládež se staly součástí estetické výchovy. Přispívají k uvědomělému poslechu hudby a k chápání hudby jako umění.

První výchovné koncerty se konaly od roku 1886 v nové koncertní síni Rudolfiny pro širokou pražskou veřejnost. Po roce 1900 se objevily první koncerty pro žáky pražských škol. Dříve nebyly slovně uváděny, byly k dispozici tištěné programy. Podle učitele Piskáčka, který doplnil výchovné koncerty průvodním slovem, byly pořádány ještě před první světovou válkou. V té době se objevily první návody a pokyny k jejich pořádání. Roku 1918 pokračoval boj za reformu hudební výchovy. Vladimír Helfert zdůraznil význam poslechu, jenž je nástrojem k poznávání a pochopení hudebních skladeb. Hudební a pohybovou aktivitu dětí spojovali Ferdinand Krch a Josef Kříčka na hudebních besedách

s rozhovorem. Nové osnovy hudební výchovy z roku 1930 upravily náplň předmětu na národní škole. Roku 1931 významně ovlivnil výuku i rozhlas. Využíval živé vysílání, přenosy z koncertů i gramofonové desky. Hudební pedagog Adolf Cmíral stanovil hlavní zásady pořádání hudebních besed: soustavnost, věkovou přiměřenost, předběžný výklad a stylové provedení.⁵

Hudební besedy a komorní výchovné koncerty pokračovaly i v průběhu druhé světové války. Orchestrální výchovné koncerty pořádala Česká filharmonie, ale také Symfonický orchestr FOK. V letech 1945 – 1948 se velmi zvýšila úroveň hudební výchovy, zřídily se vysoké hudební školy AMU a JAMU. Zároveň se hudební výchova stala povinným předmětem ve všech typech škol. První ucelenou koncepci výchovných koncertů u nás vytvořil učitel František Blaha v letech 1949 – 1956. Tyto koncerty měly promyšlenou formu. Koncerty měly velký ohlas a objevily se v Praze, Brně, Ostravě a dalších městech. Přesto byly terčem rostoucí kritiky a po sedmileté činnosti se jich F. Blaha vzdal.

Koncem padesátých let se začaly konat výchovné koncerty v Chebu, nakonec byly inspirací i pro další místa. V šedesátých letech vysílala televize hudební pořady pro různé věkové kategorie, například dětské opery či Zaostřeno na hudbu. Vzorem se stal cyklus Leonarda Bernsteina s Newyorskou filharmonií, vysílaným v letech 1966 – 1968, jeho snahou bylo překonání bariéry mezi vážnou a zábavnou hudbou. V těchto letech se u nás konaly výchovné koncerty Janáčkovy filharmonie v Ostravě, připravované Iljou Hurníkem. V sedmdesátých letech vznikl seriál *Česká filharmonie hraje a hovoří*, provázený Václavem Neumannem. V té době byl šéfdirigentem orchestru a národním umělcem. Důležitým mezníkem v historii výchovných koncertů se stala *Mládež a kultura*. Tento systém měl zapojit do výchovy mládeže prostředky kultury a umění, tudíž i výchovné koncerty.

V **současnosti** se věnují výchovným koncertům Česká filharmonie, Filharmonie Brno a také Filharmonie Bohuslava Martinů.

Známý projekt České filharmonie s názvem *Čtyři kroky do nového světa*, cyklus výchovných koncertů, pořádá Marko Ivanović a Petr Kadlec. Založili tento projekt

⁵ DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze., str. 9

v roce 2006 s představou, že se uskuteční jen čtyři koncerty. Nakonec se koncerty konají každý rok.

Leonard Bernstein – Koncerty pro mladé publikum

Klavírista, scénárista, komentátor a dirigent **L. Bernstein** vytvářel koncerty pro mladé posluchače. Tyto koncerty byly za doprovodu Newyorské filharmonie. Scénáře byly pečlivě vypracované. Cílem bylo naučit žáky vnímat mimohudební myšlenky s hudebními. Koncerty byly v televizních programech, na nahrávkách a také byly napsány knihy, které se překládaly do mnoha jazyků. Bernstein měl mimořádné pedagogické schopnosti. Napsal nejen vážnou hudbu, ale také muzikály. Byly to například *West Side Story*, *On the Waterfront*, *On the Town* a další. V jeho hudbě byl ojedinělý nápadný rytmus. Měl rád synkopy, nesouměrné metrum, střídavé a kombinované rytmy. Melodie v jeho skladbách většinou obsahovala krátké motivy. V roce 1958 – 1972 byl uváděn televizní cyklus *Koncerty pro mladé publikum*. Koncertům se věnoval čtrnáct let, u posluchačů měly velký úspěch. Měl za cíl obohatit život mladým lidem opravdovým prožitkem z hudby.

Blaha jako organizátor výchovných koncertů

Roku 1954 zahájil **František Blaha** jako první v republice individuální studium pro učitele hudební výchovy z celého kraje. Chtěl pořádat výchovné koncerty už nějakou dobu. Znal některé koncerty z rozhlasových relací. První výchovný koncert se konal pro žáky středních škol. „*Koncert jako systém výchovných vlivů na dítě, jako cesta k aktivnímu poslechu hudby, jako podstatná část estetické výchovy mládeže.*“⁶

Výchovné koncerty byly pro žáky rozdělené podle věku na tři kategorie. První kategorie byla pro žáky z prvního až třetího ročníku. Do druhé patřili žáci čtvrtého a pátého ročníku. Ve třetí kategorii byli žáci šestého ročníku a výše. Výchovné koncerty obsahově odpovídaly látce z hudební výchovy v uvedených třídách a k výběru skladeb určený pro poslech ve škole. Nejmladší děti proto poslouchaly hlavně hudební hádanky, tanečky, hry a hudební drobnosti, druhá kategorie polky, valčíky, tance a menší skladby mistrů, třetí kategorie už pořady koncertní: árie, přede hry, symfonické básně a ucelená díla. Dříve

⁶ FRIC, Ota. *Vzorný učitel František Blaha, organizátor výchovných koncertů v Gottwaldově: příspěvek k řešení některých otázek estetické výchovy ve škole*. Olomouc: Krajský ústav pro další vzdělávání učitelů, 1956. Šíření zkušeností., str. 21

výchovný koncert zahrnoval pětitydenní přípravu na školách před vlastním provedením. Blaha vypracoval pro všechny učitele hudební výchovy rozborové archy.

Rozborový arch byl metodický návod, jak se připravit na výchovný koncert ve vyučování. Arch obsahoval potřebná základní data, pokyny a připomínky, dále pojednání o nástrojové skupině, která bude probírána, profil skladatele s přiměřeným výkladem skladeb a nakonec popis prověrky přípravy a zkoušky hudební paměti, které byly pro učitele ukazatelem, do jaké míry se mu podařilo zajistit předpoklady úspěšného poslechu koncertu. Do přípravy patřilo i organizační zajištění koncertů.

Výchovný koncert měl zpravidla **čtyři části**:

- cyklus světelných obrazů o nástrojové skupině doprovázený ukázkami hry,
- vyprávění o životě a díle skladatele,
- rozbor díla a jeho poslech,
- prověrku přípravy a soutěž hudební paměti.⁷

Takový koncert dokázal poskytnout dětem hluboký citový zážitek, klíč k aktivnímu chápání hudby a umění vůbec, radost z poslechu a touhu po něm. Takové děti se stávaly propagátory dobré hudby. *„Mají v úctě skladatele, výkonné umělce, tvořivého člověka. Vzdělává děti nejen hudebně, ale zlepšuje, zjemňuje i jejich chování. Učí je sedět rovně a zpříma, klidně vstupovat a odcházet, soustředěně poslouchat, nerušit okolí, chovat se slušně a ukázněně i v cizím prostředí, potmě a v tichu, vede je k samostatnosti, čestnosti a upřímnosti při prověrkách a zkouškách soutěžními lístky.“⁸ „Vnuká jim úctu k účinkujícím umělcům, vyjádřenou potleskem, poděkováním. Povznáší je a zároveň je naplňuje vděčností, skromností. Ukazuje jim vzory a příklady. Vytváří zdravé dovednosti a návyky. Dává lásku a radost, vyvolává ji a dostává ji nazpět spontánně ode všech. To jsou velké klady.“⁹*

⁷ FRIC, Ota. *Vzorný učitel František Blaha, organisátor výchovných koncertů v Gottwaldově: příspěvek k řešení některých otázek estetické výchovy ve škole*. Olomouc: Krajský ústav pro další vzdělávání učitelů, 1956. Šíření zkušeností., str. 23

⁸ tamtéž, str. 25

⁹ tamtéž, str. 26

„Tradiční výchovné koncerty a besedy Blahy a Státního symfonického orchestru kraje Gottwaldovského se dříve neomezovali jen na všeobecně vzdělávací školy. Byly rozšířeny o hudební besedy pro pracující dorost a o hudební besedy pro rodiče a veřejnost.“¹⁰

František Blaha se symfonickým orchestrem účinkovali za deset let na více než třech stech hudebních besedách a výchovných koncertech.

V této kapitole jsem se inspirovala hudebními pořady, kde je vždy důležitá motivace žáků k návštěvě koncertů. Každý výchovný pořad souvisí s estetickou výchovou. Důležité je živé provedení. Sama jsem se o tom přesvědčila na výchovném koncertě České filharmonie – *Čtyři kroky do nového světa*, dokonce jsem hrála v orchestru a byl to opravdu zážitek s krásnou atmosférou.

2.1 DRAMATURGIE VÝCHOVNÝCH KONCERTŮ

„Základem systémového pojetí výchovných koncertů je dlouhodobá koncepční dramaturgie, vytvářející programové cykly koncertů pro všechny typy škol.“¹¹

Při výběru programu zabraňuje náhodnosti a zajišťuje souvislost hudebně výchovného působení. Programy výchovných koncertů nemusí kopírovat osnovy vycházející ze školní výuky. Realizátor (interpret) má tvůrčí prostor pro iniciativu při zachování obsahových kritérií, především při změně repertoáru a při využití nové hodnotné tvorby. Je dobré zahrnout pořady, jenž poukazují na srovnání vážné a zábavné hudby, portréty významných skladatelů populární hudby apod. *„Při sestavování dlouhodobých dramaturgických plánů výchovných koncertů je třeba dbát při výběru skladeb **základních umělecko-didaktických kritérií.***

Jsou to:

- 1. umělecká a ideová hodnota díla,*
- 2. obsahová a hudebně výrazová přístupnost (věková přiměřenost),*

¹⁰ FRIC, Ota. *Vzorný učitel František Blaha, organisátor výchovných koncertů v Gottwaldově: příspěvek k řešení některých otázek estetické výchovy ve škole*. Olomouc: Krajský ústav pro další vzdělávání učitelů, 1956. Šíření zkušeností., str. 26-27

¹¹ DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze., str. 40, 41

3. *progresivnost výběru,*

4. *pestrost výběru.*¹²

V každém programu by se měly objevit nejméně dvě skladby, jenž určují osnovy a nejméně jedna soudobá. Je vhodné zařadit spolupráci interpretů se skladateli a koncertními umělci.

2.2 TVORBA A REALIZACE VÝCHOVNÝCH KONCERTŮ

*„Úkol vytvořit výchovný koncert po všech stránkách vhodný a tedy i výchovně účinný znamená vždy náročný problém umělecký i didaktický.“*¹³ Při tvorbě **scénáře** výchovných koncertů je nutné dodržet určité zásady, pokud chci, aby se vše vydařilo. Ve scénáři není vhodné improvizovat. Společně s přípravou koncertu musí být vše promyšleno. *„Základem programové koncepce je volba námětu, tj. obsahová konkretizace některého z tematických celků, předepsaných osnovami.“*¹⁴ Měl by dodržovat didaktický cíl a být přesně stanoven, aby nezahltl posluchače moc informacemi. Zvolené téma je nutné si obsahově ujasnit, obeznámit se s osnovami a učebnicí. Teprve teď si mohu položit otázku, co a jak chci svým pořadem říci a ke komu se budu obracet. Nejprve si vypracuji osnovu scénáře, při které vycházím z hlavní myšlenky programu a z výběru skladeb. Nezávazně stanovím hlavní a vedlejší obsahové cíle. Při volbě vhodného typu koncertu zachovám obsah a cíl pořadu, obsazení hudebního souboru, úroveň posluchačů i provozní a technické možnosti. Výběr a řazení skladeb je velmi důležitou částí programu. Měly by být zajímavé, výrazově kontrastní, spíše kratší a měly by přispět ke dramaturgickému plánu. Atraktivnost koncertu zlepšíme kombinací obtížnějších titulů s méně náročnými, také začleníme populární skladby či známé ze školy. Cyklická díla nezačleňujeme do programu výchovných koncertů. Je vhodné předkládat vybrané části z děl různých skladatelů, jelikož pozornost posluchačů postupně slábne. Jestliže je publikum mladšího věku je důležité, aby byl program pestrý a stupňovaný. Pokud chci vzbudit u dětí zájem

¹² DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze., str. 41

¹³ tamtéž, str. 48

¹⁴ tamtéž, str. 49

o další návštěvu koncertu, musí být skladba na závěr programu, co nejpoutavější. Při tvorbě scénáře nemyslíme pouze na obsah, ale i na formu zpracování.

Typy scénářů:

- scénář literární – vhodný pro koncerty s průvodním slovem, zaznamenává pouze textovou část s odkazy na další složky pořadu (hudební ukázky, aktivizující činnosti a další),
- scénář technický – obsahuje údaje o všech jevištních a technických akcích, zahrnuje přesnou časovou i prostorovou koordinaci činnosti všech účinkujících,
- scénář úplný – vhodný pro komponovaný pořad, dělí se na dvě části (pravá část zachycuje vše, co se týče zvuku – text, hudba, zvukové efekty, levá část zahrnuje jevištní a technické akce).¹⁵

Hlavním úkolem **průvodního slova** je připravit a prohloubit zážitek z hudby, inspirovat k tvůrčímu poslechu. „*Průvodní slovo plní při výchovném koncertu hned několik funkcí: výkladovou (vysvětlovací), spojovací (kompoziční) a aktivizační, sledující udržení pozornosti a zapojení žáků do hudebních činností.*“¹⁶ Stručná charakteristika skladby s rozбором a hodnocením představuje výklad. Povaha hudebního díla a didaktický cíl programu vzniká buď z historických souvislostí, nebo z formálního či programního rozboru skladby. Důležitá je volba správného pořadí i rozsahu sdělených informací, pro porozumění konkrétního díla. Podstatné je vymezit hlavní problém, rozebrat ho, závěry zhodnotit a zevšeobecnit. Hudební souvislosti umožňují žákům využít logickou paměť vedle mechanické. Rozbor (analýza a syntéza) skladby je smysluplný jedině tehdy, jestliže ulehčí posluchači pochopení díla. Žák by měl vnímat nejen melodii a rytmus, ale také barvu zvuku, zajímavost tematické práce a další složky skladebné struktury. S žáky zkoumám hudebně výrazové prostředky a pozoruji jejich vliv na charakter skladby. Žáci by měli v hudbě rozeznávat příčiny nálady skladby a jejich změn. Rozbor může být zajímavý,

¹⁵ DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze., str. 56

¹⁶ tamtéž, str. 50

a dokonce i vtipný. Často vede ke spolupráci, k ověření si či osahání materiálu hudby. Zpěv nebo řešení konkrétních otázek zvyšuje pozornost o tuto aktivitu. Posluchač si může pod obsahem hudby vytvořit svou představu, nemusí jen to, co do ní vložil skladatel a interpret. Je vhodné nechat žákům prostor pro fantazii.

„Máme-li se vyvarovat krajnosti programního a absolutního výkladu hudby, je důležité konfrontovat skladby programní s neprogramními, díla popisnější (Vltava) s méně popisnými (Šeherezáda).“¹⁷ Žákům objasníme, že mezi hudbou programní a absolutní není takový rozdíl. Ve chvíli, kdy mám hudbu zpopularizovat, nesmím zapomenout, že mluvím jednoduše o složitém. Skladba má upoutat, být stručná a výstižná. Zbytečně nepoužívám složitá souvětí a neznámé pojmy. Pokud použiji odborný výraz, je nutné ho jednoduše a stručně vysvětlit.

Je důležité vybírat snadno zapamatovatelná fakta, nezahlcovat posluchače nic neříkajícími daty a tak podobně. Pro žáky je přínosnější, když mají přehled o tom, kde se skladatel narodil a v jakém období tvořil. Prioritou zůstává probuzení vnitřního vztahu k hudbě.

Průvodní slovo lépe zaujme, pokud zmíním úryvky ze skladatelova deníku či jiných osobních písemností.

„Tři nejdůležitější zásady výkladu hudby, podle Ilji Hurníka:

- 1. Každá informace ať se týká jen té skladby, která má zaznít.*
- 2. O formě, tematice skladby řekněme jen to, co si posluchač může ověřit sluchem.*
- 3. Řekněme jen tolik, kolik si může posluchač zapamatovat.“¹⁸*

Slovo je základním nástrojem **aktivizace posluchačů**. Žáky může oslovit jednoduchá otázka, ať už prostá či řečnická. Cílem je soustředit myšlenky na svůj projev. Čím mladší jsou posluchači, tím kratší je doba soustředění. Snažím se podle toho přizpůsobit změny způsobu aktivizace. *„Podle formy uplatnění lze aktivizaci rozdělit na: verbální (slovní), hudební (společný zpěv, hra na dětské nástroje), hudebně pohybovou (hra na tělo,*

¹⁷ DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze., str. 52

¹⁸ tamtéž, str. 53

vytleskávání rytmu, rytmické kroky a poskoky, tanec), soutěže a kvízy.¹⁹ Při kombinaci zpěvu s hrou na nástroje a s hudebně pohybovými aktivitami se rozvíjí rytmické cítění žáků. Estetickou a emocionální vnímavost rozvíjím pomocí pohybového znázornění hudby. Důležitý je kontakt mezi žáky a účinkujícími. Pro účinnější aktivizaci jsou výhodnější menší prostory s nižším počtem posluchačů.

Velmi oblíbenou formou aktivizace u dětí je soutěžení. Dbám na četnost a umístění v programu. Hudba není sport, a proto je na místě zvýšená opatrnost, aby u posluchačů nedocházelo ke spojení hudebního myšlení se soutěživostí. Vhodnější variantou, ovšem méně účinnou, je krátký kvíz. Ptám se například, jaké zazněly hudební nástroje, jaké zvíře připomněl úryvek skladby a tak podobně. S rostoucím věkem ubývá potřeba množství aktivizačních prvků, může působit až rušivě. Postupně tedy dochází k přechodu od výchovného k normálnímu koncertu.

Kompozice pořadu je předpokladem úspěšného výchovného koncertu. Střídání rychlejších pasáží s pomalejšími a náročných s méně náročnými je podstatné. Dílčí části by měly logicky navazovat. Je důležité myslet na poměr hudby a slova. Obvykle je jedna třetina text a zbylé dvě třetiny hudba. Pro děti je vhodné zařazovat pouze důležité složky. V programu by měl být úvod, vrchol a zakončení. Podstatný je první dojem a může začít hudbou, až teprve potom bude uvítání. Na závěr by měla zaznít hudba. Pokud je vytvořený scénář, zaznamenám si časový plán programu. Jestliže se chci vcítit na místo posluchače, vytvořím si nahrávku. Žáky nebudu na koncertě napomínat, abych je neodradila.

Dmitrij Kabalevskij říká: „*Nevnucovat posluchačům své názory, nýbrž dosáhnout toho, aby je přijali za své, aby měli dojem, že jsou výsledkem jejich vlastního přemýšlení. Vyprovokovat je, aby si poslechli, co ještě neslyšeli, přečetli, co ještě nečetli, uvažovali o tom, o čem ještě neuvažovali.*“²⁰

Interpret je důležitou součástí koncertu. Je odpovědný za kvalitu a účinnost svého výkonu. Jeho interpretace by měla posluchače zaujmout. Dnešní doba umožňuje snadný

¹⁹ DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze., str. 54

²⁰ tamtéž, str. 56

přístup ke kvalitním nahrávkám špičkových umělců. Děti se běžně setkávají s bezchybnými nahrávkami, a proto je mylné domnívat se, že výchovné koncerty nevyžadují profesionální přístup hráče. Stejně tak důležitý je zjev, vystupování umělce, volba repertoáru a schopnost přesvědčivého provedení. Interpret má možnost působit na vkus mladých posluchačů. Je podstatné ctít myšlenky skladatele. Respektování skladatelova zápisu je nezbytné, jinak by docházelo k pochybnému provedení. Žákům jsou podávány výkony jako vzor. Úpravy jsou možné pouze v případě, že mají jasné opodstatnění a jsou posluchačům vysvětleny. Příkladem jsou transkripce samotného autora. Děti nedovedou rozpoznat kvalitu díla a provedení, proto je na interpretovi, jestli je upoutá či odradí. Interprety lze i z pohledu výchovných koncertů dělit na profesionály, poloprofesionály a amatéry. Není jednoduché vystupovat na výchovných koncertech, je potřeba mít značnou uměleckou i morální odpovědnost. Na výchovných koncertech mohou také vystoupit studenti uměleckých škol, kteří budou motivací a vzorem pro mladé posluchače.

„Nejen hudba, ale také osobnost umělce může žáky silně ovlivnit, motivovat, aby se chtěli o hudbě dovědět víc. Nebude proto od věci, připojíme-li k bezprostřednímu dojmu z vyslechnuté skladby několik informací o způsobu jejího studia, o práci sólisty, orchestru a dirigenta.“²¹

Základem koncertů je dramaturgie, jež by měla dodržovat základní umělecko-didaktická kritéria. Pokud připravuji pořad, tak by měl být pestrý a obsahově i hudebně přiměřený k věku žáka. V této kapitole jsem si objasnila, jak má probíhat tvorba a realizace výchovných koncertů.

²¹ DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze.

3 ZÁKLADNÍ DIDAKTICKÉ POŽADAVKY NA PRÁCI S POSLECHOVOU SKLADBOU

Poslech hudby je v současné době rozvinutých technologií nejčastější formou kontaktu člověka s hudbou. F. Sedlák upozorňuje, že realizace poslechu je pro učitele náročná, protože kromě důkladné metodické přípravy vyžaduje i instrumentální dovednosti učitele a jeho znalosti z dějin hudby, ale také z hudební psychologie, estetiky hudby a hudební sociologie.²²

Především je třeba správně chápat **cíl poslechu hudby** ve škole. Je jím:

- soustavně seznamovat žáky s hudebními díly našich i cizích autorů, učit je aktivně vnímat, chápat a prožívat hudbu,
- vést žáky k návyku soustředěného poslechu a sledování průběhu hudebního díla,
- vést žáky k poznávání užitých hudebně vyjadřovacích prostředků ve skladbě a chápání jejich funkce – co chtěl skladatel jejich prostřednictvím posluchači sdělit,
- vytvářet potřebu kvalitní hudby u dětí, probouzet u nich estetické a etické city, chápat společenský význam hudby, atd.²³

Mezi hlavní pedagogické strategie v oblasti poslechu hudby mohou zařadit **tzv. přímou reprodukci** hudební skladby, kdy učitel sám hraje skladbu nebo její část (charakteristický motiv, téma) na hudební nástroj. Přímá reprodukce hudby má prokazatelně silný motivační účinek a aktivizuje žáky k pozornému, soustředěnému poslechu. Přínosem je zde i **názornost provedení** – žáci přímo sledují způsob hry na nástroj, bezprostředně sluchem vnímají zvuk a jeho kvality a mohou sledovat i vnější znaky učitelovy interpretace – jeho mimiku, emocionální výraz, gesta, pohyby při hře na nástroj, apod.

Dalším důležitým požadavkem z hlediska metodiky poslechu je **propojení poslechových činností s ostatními hudebními činnostmi** – vokálními, instrumentálními a hudebně pohybovými, případně též hudebně dramatizačními nebo výtvarnými. Funkční propojení

²² SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 240

²³ tamtéž

různých hudebních aktivit v rámci poslechu skladby je jednak prostředkem k dosažení hlubšího emocionálního zážitku z hudby (žák prožije emoce a náladu hudby více uměleckými prostředky, což jeho zážitek umocní), a jednak je též prostředkem tvořivého přístupu k poslechu. Zážitek zprostředkovaný jedním druhem umění může žák na základě elementární improvizace přenést (transformovat) do jiného druhu uměleckého vyjádření, které je mu blízké.

Vlastní práce s poslechovou skladbou předpokládá několik **částí postupu**. V didaktické literatuře se obvykle uvádějí tyto části:

- **Motivační úvod** (navození atmosféry k poslechu skladby, inspirační zdroje skladatele, apod.)
- **Předvedení skladby** přímou nebo nepřímou reprodukcí (ze záznamu, zvukového nosiče). Před poslechem se doporučuje zaměřit pozornost žáků, zejména v nejnižších ročnících, zadáním poslechového úkolu, např. poznat hudební nástroj, označit dominantní výrazový prostředek, apod.).
- **Didaktická analýza skladby** se zaměřením na rozbor dominantního hudebně vyjadřovacího prostředku, jeho uvědomění a určení významu, jaký má ve skladbě. Jakých emocí a pocitů je u posluchače jeho prostřednictvím dosaženo.

Zde se má vyhnout pouze intuitivním odpovědím žáků, ale částečně je i řídit tím směrem, který vede k principům skladatelova tvůrčího záměru.
- **Opětovné přehrání, syntéza** a uvědomění si toho, co bylo před tím analyzováno. Další poznatky o skladbě a jejím hudebním vyjádření.
- **Návraty ke skladbě** – je důležité je zde zmínit, i když jsou realizovány až v následujících vyučovacích hodinách nebo ročnících. Hudební skladba by měla zaznít během školní docházky vícekrát, aby se pro žáka stala trvalým poznatkem a kulturní hodnotou.

Uvedených metodických poznatků jsem si byla vědoma při zpracování hudebně výchovného projektu o houslích.

3.1 CÍLE POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) zavazují pedagoga k vedení žáků v pochopení hudby i její interpretaci. Základním pilířem pro pochopení je **poslech a poslechové činnosti**. Cílem poslechových činností je vést žáky k objevování hudebně vyjadřovacích prostředků. K poslechu hudby je potřeba rozvíjet hudební schopnosti, jež jsou podporovány hudebními činnostmi. Hudební činností může být spojení poslechu hudebního díla s výtvarným projevem. Při poslechu děti předškolního věku připojují k vysokým tónům světlé barvy a naopak k hlubokým tónům temné barvy. Žáci se nechávají inspirovat a improvizují podle dojmu. Další hudební činností jsou prvky dramatizace, např. scénky ze života umělců. Hudební schopností je hudební představivost, jež se rozvíjí poslechem hudby.

Jedním z očekávaných výstupů RVP ZV je, že dítě zpívá intonačně čistě a rytmicky přesně podle svých možností. Dalším, že žák hraje na jednoduché hudební nástroje a reaguje pohybem na směr melodie, rytmus, dynamiku, tempo. Tělesným pohybem žáci lépe porozumí hudebně výrazovým prostředkům a hudebnímu obsahu. V začátcích například vytleskávají rytmus, pochodují po třídě nebo využívají taneční kroky. Pro žáky má velký význam **vizualizace** hudby, umožňuje posilování smyslových představ při vnímání hudby, což je přirozený proces umožňující prožívání hudby. Ideálem je propojení tří složek vnímání - sluchové, zrakové i motorické. Dalším cílem RVP ZV je, že žák rytmizuje a melodizuje jednoduché texty. V případě rytmizace je vhodné udávat tempo a jeho udržení podpořit například společným tleskáním. Cílem je také, že žák dokáže rozlišit hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální.

S očekávanými výstupy (cíli) souvisí učivo činnosti vokální, instrumentální, hudebně pohybové a poslechové.

Mezi **vokální činnosti** patří: pěvecký a mluvní projev, dvojhlas a vícehlas, intonace, vokální improvizace a záznam vokální hudby. **Instrumentální činnosti** jsou: hra na hudební nástroje, rytmizace, melodizace a stylizace, hudební improvizace, záznam instrumentální melodie. K **hudebně pohybovým činnostem** patří taktování, pohybový doprovod znějící

hudby, pohybové vyjádření hudby a orientace v prostoru. Prostřednictvím **poslechových činností** si podle RVP ZV mají žáci osvojit následující učivo:

- „kvality tónu – délka, síla, barva, výška,
- vztahy mezi tóny – souzvuk, akord,
- hudební výrazové prostředky a hudební prvky s výrazným sémantickým nábojem – rytmus, melodie, harmonie, barva, kontrast a gradace, pohyb melodie (melodie vzestupná a sestupná), zvukomalba, metrické, rytmické, dynamické, harmonické změny v hudebním proudu,
- hudba vokální, instrumentální, vokálně instrumentální, lidský hlas a hudební nástroj,
- hudební styly a žánry – hudba taneční, pochodová, ukolébavka apod.,
- hudební formy – malá písňová forma, velká písňová forma, rondo, variace,
- interpretace hudby – slovní vyjádření (jaká je to hudba a proč je taková).²⁴

V oblasti poslechu hudby jsou tři typy **didaktické analýzy skladeb**:

1. hudebně historická,
2. strukturální,
3. hudebně obsahová.

Hudebně historická analýza (historicko-genetická) popisuje charakteristiku doby, kdy skladatel žil a jeho osobnost. Doplnuje vznik díla a zdroj inspirace, společně se vztahem díla k dalším druhům umění.

Strukturální analýza se týká formového rozboru skladby, jenž vede k vysvětlení jejího vnitřního uspořádání. Skladatel využívá hudebně vyjadřovací a formotvorné prostředky

²⁴ Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 23. 06. 2022]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

k vyjádření hudebního obsahu. Tato analýza potřebuje určité znalosti, zkušenosti a schopnosti.

Hudebně obsahová analýza (sémantická, významová) zkoumá, co chtěl skladatel svým dílem říci. Obsah díla rozlišujeme na hudební a nehudební (respektive mimohudební). V případě, že skladba postrádá mimohudební složku, řadí se do absolutní hudby. Ve druhém případě to jsou skladby programní hudby.

Programní hudba je druh skladby, která usiluje o vyjádření určitého děje či jevu hudebními prostředky. Jedná se o prostředky konkretizace obsahu hudebního díla. Mezi specifické hudební prostředky patří melodie, žánrová intonace, citace, příznačný motiv, příbuznost hudební intonace s intonací řeči, harmonie, instrumentace a zvukomalba:

- Hudba taneční, hudba pochodová, fanfára, ukolébavka, to mohou být žánry, jejichž prvky se občas vyskytují ve skladbách. V artificiální hudbě vyvolávají u posluchače představu mimohudební skutečnosti.
- Ze skladby mohou použít známý motiv nebo téma, tento postup se nazývá citace. Příkladem jsou symfonické básně *Tábor* a *Blaník* od Bedřicha Smetany, v nichž se objevuje píseň *Ktož jsú boží bojovníci*.
- Hudební myšlenka charakterizující událost, situaci, osobní vlastnost, či určitou postavu se nazývá příznačný motiv, tzv. leitmotiv. Objevuje se jako opakující se drobný umělecký prvek.
- Specifická hudební intonace některých skladatelů je dána inspirací intonace řeči. Typickým příkladem je tvorba Leoše Janáčka.
- Harmonie má v hudbě několik významů. Označuje souzvuk, soulad, ale také nauku o významu a použití akordů. Spolu s melodií a rytmem patří mezi hudební výrazové prostředky.
- Barva zvuku je dána instrumentací a může působit na prožívání posluchače. Bývá charakteristická pro určitou osobu či věc. Prostřednictvím zvukomalby napodobuje přírodní zvuky a jevy. Příkladem je *Čtvero ročních dob* od Antonia Vivaldiho, kde je slyšet napodobení zpěvu ptáků, déšť, či sněhové vločky.

Pokud se objeví v hudbě text, zvyšuje srozumitelnost pro posluchače, konkretizuje obsah díla a má jasný sdělovací účinek. Objevuje se u skladeb vokálních, vokálně dramatických a baletů s hudebním doprovodem.

3.2 HUDEBNĚ VYJADŘOVACÍ PROSTŘEDKY A JEJICH IDENTIFIKACE PŘI PRÁCI S POSLECHOVOU SKLADBOU NA 1. STUPNI ZŠ

Hudební řeč se skládá z několika **hudebně vyjadřovacích prostředků**: rytmus, tempo, dynamika, melodie, barva, harmonie. Navzájem se podporují, přebírají úlohu a napoví, co mi chce hudba sdělit.

Hudba se zdokonaluje současně v čase i v prostoru. Spojení sluchu a zraku je velmi důležité pro prostorové představy, ty patří mezi **tři základní souřadnice** hudebního prostoru:

1. hloubka – dynamika (barva),
2. vertikála – melodie,
3. horizontála – časový průběh skladby (rytmus).

Tyto souřadnice se vzájemně propojují. Mohu také říci, že patří mezi výškové, časové a prostorové uspořádání tónových útvarů.

Hloubka se vztahuje ke sluchovému zážitku. Při postupném zesilování a zeslabování vyvolává hudba pocit přibližování a oddalování. Pomlka vytváří dojem prostorovosti. Pokud se přeruší hudba, vzniká šum mezi posluchači či z ulice. S představou prostoru souvisí také **pohybová zkušenost**. Například při valčíku si představujeme krouživé pohyby. S jednotlivými výrazovými prostředky se váže pohyb hráče hrajícího na hudební nástroj. Pojmy výška, rytmus, tempo, intenzita, dynamika, tónbarva se pojí jak s hudbou, tak i s řečí. Představivost se zdokonaluje ve vnímání řeči a hudby. Prostorové představy jsou zaváděny spojením hudby s pohybem, grafickým znázorněním pohybu melodie a rytmickým zápisem do vnímání hudby. Hudební vnímání je také spojeno **s řečovou zkušeností**. Sluch a hlas jsou společnými orgány řeči a hudby. Sluch není tak názorný jako zrak, proto vyžaduje představivost a fantazii.

Posluchač se aktivně zúčastní při vnímání hudby. Souvisí s tím také vybavení, prostředí, atmosféra a druh skladby. **Tvůrčí prvky** ve vnímání se mohou spojovat se zážitky. Člověka psychicky uvolňují, povzbuzují k následující činnosti a mají význam duševně hygienický. Složky vnímání, jež zjednodušují vznik tvůrčích prvků: synestezie (tzv. barevné slyšení), asociace (podporují vznik představ, myšlenek), emoce a tvarové tendence.

Na 1. stupni se v oblasti hudebně vyjadřovacích prostředků pracuje s těmito: **melodie, rytmus, tempo, dynamika, instrumentace**. Poslech hudby bývá zařazován podřadně pod zpěv a další hudební činnosti. Nejen že rozvíjí hudební schopnosti, ale také aktivizuje posluchače. Při výběru poslechových skladeb je důležité myslet na úroveň žáků, nevybírat příliš náročnou skladbu. Mám za úkol u žáků vzbudit zájem a vnitřní aktivitu. Velkou chybou je, když si učitel připraví dlouhý úvod s historickými údaji o skladbě a životopisná data skladatele. Pro žáky je taková hodina nemotivující a nezajímavá. Pokud by učitel sám zazpíval nebo zahrál na nějaký hudební nástroj, byl by poslech neúčinnější. Poslechové činnosti se ve školách nerozvíjejí také kvůli nedostatečnému technickému vybavení a zastaralé kvalitě reprodukcí zařízeních. Kdyby byl na každé škole klavír v dobrém stavu, vypadala by hodina hudební výchovy jinak. Pro žáky by to byl estetický prožitek.

Dětem jsem připravila v poslední kapitole **pořad**, ve kterém si poslechnou housle. Pořad by měl být dlouhý jako vyučovací hodina. Měl by dětem přinést nový zážitek a to zvuk houslí, na které zahrají. Pro žáky bude zajímavé poslechnout si housle, jak nejen zpívají, ale také vyprávějí.

Na hodinách hudební výchovy je zvykem hrát na rytmické nástroje z Orffova instrumentáře: buben, triangel, tamburína, činely, rolničky, drhlo, hůlky, dřevěný blok. Jediným nástrojem, na který hraje většinou jen učitel, je klavír. Na housle se už na hudebních výchovách nehraje. Na tomto pořadu budou mít žáci možnost prohlédnout si tento nástroj, dozvědět se něco o něm, poslechnout si nahrávky, ale i dokonce živé provedení. Živé provedení aktivizuje pozornost dítěte v rovině sluchového i zrakového vnímání.

3.2.1 MELODIE

„Když lidé myslí na hudbu, většinou si hned představí melodii. Pro některé lidi je to skoro totéž – melodie rovná se hudba. Ostatně mají pravdu. Protože co jiného je hudba než tóny, které se stále proměňují a pohybují v čase? A to je prakticky také definice melodie: řada tónů, které se pohybují od jednoho ke druhému v časové posloupnosti.“²⁵

„Kdyby hudba byla jezero, plavala by melodie na hladině, vlnila by se, protože jde o řady různě vysokých a dlouhých tónů. Zpívejte melodie známých písní a témata známých skladeb. Můžete se pokusit je třídit na melodie veselé – smutné, rychlé – pomalé apod.“²⁶

Melodie je tvořena tóny různé výšky. Některé děti nedovedou pojmenovat rozdíly tónové polohy. Vysoké tóny mohou znít jako zpěv skřivánka, naopak hluboké tóny jako bručení medvěda. Změnou hudebního nástroje nebo lidského hlasu mohou žáci sluchově porovnat tónovou výšku. Při sluchovém vjemu dochází i ke zrakovému vnímání, kdy je důležitý směr postupu. Hluboké tóny se nacházejí nízko. Pokud sedím u klavíru, tak jsou na levé straně, žáci si mohou představit zapadající slunce nebo sestupování po schodech. Vysoké tóny se nacházejí směrem vzhůru. U klavíru jsou na pravé straně, žáci si mohou představit východ slunce nebo stoupání po schodech.

Melodie uceluje vyjadřující hudební myšlenky, má sama o sobě smysl. Je tu prostor pro tvůrčí schopnost. Má širší podobu, více celků. Vzniká řazením tónů různé výšky, přičemž k vytvoření nejjednodušší melodie je zapotřebí alespoň dvou různě vysokých tónů. Stoupající melodie je ekvivalentem vzrušení, vzestupu, narůstání energie. Klesající melodie navozuje dojem sestupu, zklidňování, ubývání. S melodií souvisí i její barva (témbr). Vysoké tóny si představují světlé, lehké a ostré. Nízké tóny vnímám jako tmavé, těžké a hluboké.

3.2.2 RYTMUS

„Důležitou složkou působivého výrazu je rytmus. Tohoto výrazu používáme v různých významech. Nejčastěji jím označujeme hru v tempu stále stejném, jindy úmyslná

²⁵ BERNSTEIN, Leonard, GOTTLIEB, Jack, ed. *O hudbě: koncerty pro mladé publikum*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-120-4., str. 167

²⁶ HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a posloucháme: Posloucháme hudbu se žáky 1. stupně zákl. školy: Kterak uši naladiti, aby se srdce radovalo*. Praha: Scientia, 1994. ISBN 80-85827-56-5., str. 102

zrychlování, nebo zvolňování, anebo správné odměřování nestejných hodnot v rytmických figurách.“²⁷

Rytmus je určitá, pevně stanovená organizace procesu probíhajícího v čase. Časová složka je nejdůležitější a zvyšuje kvalitu hudby. Dělí se na pulzaci hudebního toku (smysl pro tempo) a cit pro délku tónů (různě dlouhých). Rytmické cítění je vázáno na herní pohyby a na dýchání. S rytmem a tempem se pojí melodie. Rytmus je založen na kontrastu tónových délek, dochází ke střídání dlouhých a krátkých tónů. **Tempo** určuje, jak se má rychle skladba hrát. V notách se zapisuje pomocí italských slov: largo, adagio, andante, allegro, vivace, presto. **Metrum** určuje rytmus hudební skladby, dochází k pravidelnému střídání přízvuchných a nepřízvuchných dob.

Pro děti mladšího školního věku je snazší pochopit hudební rytmus, mohou ho vyjádřit pohybem. Náročnější je zachytit melodii a její výšku.

3.2.3 DYNAMIKA

Dynamika je práce se zvukem neboli síla zvuku hudební skladby. Vyjadřuje změny psychického napětí, mění se podle hudby. Výrazová dynamika je spojená s kvalitou hudebního cítění, intenzitou našeho prožitku. Musí být dříve procítěna v představě, až pak provedena.

V notovém zápisu se dynamika označuje dynamickými znaménky: pp – pianissimo (velmi slabě), p – piano (slabě), mp – mezzopiano (středně slabě), mf – mezzoforte (středně silně), f – forte (silně), ff – fortissimo (velmi silně), crescendo (zesilovat) a decrescendo (zeslabovat).

„Jsou tři druhy dynamiky: 1. dynamika postupná (progresivní), tj. crescendo a decrescendo, 2. terasovitá, tj. náhlé změny úseků forte do piana na způsob echa nebo obráceně a 3. nárazová, tj. akcentovaná. Akcenty bývají buď ostré, začaté pod tlakem smyčce, nebo měkké, podobě rychlé dynamické vlny.“²⁸

²⁷ MICKA, Josef Ladislav. *Knížka o houslích a o mnohém kolem nich: pomocná literatura pro žáky Lidových škol umění a nižších tříd konzervatoří*. 2. vyd. Praha: Panton, 1977., str. 92

²⁸ MICKA, Josef Ladislav. *Knížka o houslích a o mnohém kolem nich: pomocná literatura pro žáky Lidových škol umění a nižších tříd konzervatoří*. 2. vyd. Praha: Panton, 1977., str. 94

„Dynamika dodává hudbě plastičnost a vytváří kontrasty její zvukové síly. Je vlastně odrazem duševních stavů skladatele a posluchače a jejich narůstání či opadávání. Souvisí proto s citovým prožíváním a s fyziologickými pochody v lidském těle.“²⁹

3.2.4 BARVA (TÉMBR)

Barva závisí na umístění melodie v tónovém prostoru. Vysoké tóny cítíme jako světlé, jasné, štíhlé, ostré, lehké. Mohou zobrazit sluneční jas. Většina alikvótních tónů je za prahem slyšitelnosti, a tak nezjemňují vysoké tóny jako hluboké, u kterých jsou slyšitelné. Hluboké tóny vnímáme jako temné, těžké, tupé, silné. Mohou zobrazit noc. Barva tónu je ovlivněna i hudebním výrazem. Příkladem je nástrojové vibrato, což je kolísání výšky, síly a barvy tónů. Ozdobí a oživuje tón. Charakter melodie ovlivňuje i instrumentace.

3.2.5 INSTRUMENTACE

Pro žáky představuje **instrumentace** zvukovou barvu orchestru. Skladatel připojuje hudební myšlenky k určitým nástrojům. Podle tónové barvy, mají žáci poznat hudební nástroje. Učitel ukáže nástroj a vysvětlí techniku hry.

3.3 HOUSLE PRO MLADÉ POSLUCHAČE – ZPÍVÁNÍ HOUSLÍ

V této kapitole pojednám o zpívání houslí. Hudba nemusí vždy líčit konkrétní příběh, ale může výhradně zpívat o emocích a pocitech.

Některé hudební skladby se vyjadřují vlastní krásou, vzbuzují estetické emoce i bez konkrétních líčených příběhů. Skladatel chce prostřednictvím nástroje vykreslit abstraktní obraz nebo vylíčit náladu. O zvuku a výrazu hry houslí pak říkáme, že **housle „zpívají“**, hrají lyrickým způsobem krásnou melodii, jako když zpívá zpěvák. Housle mohou „zpívat“ radostně, smutně, rychle, pomalu, hlasitě nebo tichounce, dojímavě, a mn. j.

J. Herden vysvětluje tento proces podrobněji: *„Několik příkladů naznačilo, že tónové útvary mohou svým výškovým členěním ovlivnit emocionální stav dětského posluchače*

²⁹ SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 247

*a mohou vyvolat jeho představy zejména v závislosti na poloze melodie, na celkovém směru melodického pohybu a na velikosti prostorového rozpětí melodie.*³⁰

Pro mladé posluchače je zvuk houslí velmi zajímavý a krásný. Mají pocit, že opravdu housle zpívají. Záleží, v jaké poloze je melodie. Pokud se bude melodie pohybovat ve vyšší poloze, posluchačům se zobrazí představa zpívání ptáků, avšak v nižší poloze připomene hlas medvěda.

Pocitu klidu, vážnosti, bolesti, smutku apod. docílím rozvolněným pomalým tempem a dlouhými hodnotami. Kladné pocity jako je láska, naděje, ale i záporné pocity jako je nenávisť a hněv vykreslí rychlé tempo, krátké hodnoty a bohatě členěný rytmus. Pozvolné proměny se objevují u protikladů, jako např. mládí a stáří nebo činnost a spánek. Příliš výrazné prostředky – zrychlování tempa, přehnaná dynamika – mohou vyvolat nepředvídatelné a různorodé reakce posluchačů. Každá skladba mi může navodit nějakou náladu, pocit, touhu nebo představu.

Housle „zpívají“ (ale zároveň i vyprávějí nebo podkreslují příběh, skrytý v textu) v lidových písničkách, například: *Vyletěla holubička, Beskyde, Beskyde, Ach synku, synku, Pekla vdolky, Rybička maličká* a dalších. Mohou také zpívat ve skladbách, jako jsou: *Ukolébavka* od Miroslava Raichla, *Malý primáš* od Josefa Koreše, *Houslový koncert e moll* od Felixe Mendelssohna Bartholdyho, *Romantický kus* od Antonína Dvořáka, *Houslový koncert D dur* od Petra Iliče Čajkovského, *Sonáta A dur* od Césara Francka, *Sonáta č. 3* od Johanna Brahmsa či *Jarní sonáta* od Ludwiga van Beethovena. Tyto skladby nemají žádný mimohudební program, nelíčí přírodní ani jiné jevy, nevyprávějí příběhy, jsou to typy tzv. **absolutní hudby**. Hudba zde mluví sama za sebe, svou krásou a citovou působivostí.

3.4 O ČEM HOUSLE VYPRÁVĚJÍ

Je tím myšlena především **programní hudba**, jež líčí nějaký děj. Vysvětlím rozdíl mezi absolutní a programní hudbou. Na konci kapitoly pohovořím o skladbách, jež mohou vyprávět nebo připomínat nějaký příběh.

³⁰ HERDEN, Jaroslav, Jiří KOLÁŘ a Eva JENČKOVÁ. *Hudba pro děti: vysokoškolská učebnice: studium učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Karolinum, 1992., str. 16

Základní **výrazové prostředky houslí** jsou lyrický a dramatický výraz. V lyrickém výrazu je užito například legato. Je to druh položeného smyku, při němž dochází k plynulému spojení dvou nebo více tónů. Navozuje pocit vyrovnanosti a klidu. Zvukovou podobnost má détaché, které se tvoří plynulými, návaznými tóny. Dalším prvkem může být cantabile, což znamená zpěvně. Vibrato zdobí a oživuje tón, tvoří se kolísáním prstu. Dramatický výraz se vyznačuje prvky zvukomalby, to je hudba, jež napodobuje zvuky hudebními prostředky. Při hře na housle se využívá způsobu hry sul ponticello (hra smyčcem na kobylce), sul tasto (hra smyčcem na hmatníku) nebo col legno (hra pevnou částí smyčce, dřevem). Dalším efektem může být tremolo, což je rychlé opakované smýkání smyčce po struně. Zvuky mimohudební jako déšť, vítr, kroky, motor, tikot hodin jsou dalším prvkem. Mohu sem také zařadit šelesty, šumy nebo údery smyčcem.

Typickým příkladem užití lyrických výrazových prostředků jsou skladby tzv. absolutní hudby. Absolutní hudba promlouvá krásnými tóny (melodií), dynamikou a souzvuky (harmonii). Vyjadřuje se pouze vlastní krásou, vzbuzuje estetické emoce i bez konkrétních líčených příběhů.

„*Hudba ve skutečnosti nikdy nepopisuje příběh, dokonce ani když je s ním spjata.*“³¹ Proč někteří skladatelé dávají hudbě názvy? Protože každý umělec občas touží vyjádřit nějaký vnější podnět, podle toho, co četl, zažil nebo viděl.

Skladatel **Camille Saint-Saëns** napsal *Karneval zvířat*. Orchestrální suita se skládá ze čtrnácti drobných skladeb: 1. *Úvod a Lví pochod*, 2. *Kohout a slepice*, 3. *Antilopy*, 4. *Želvy*, 5. *Slon*, 6. *Klokani*, 7. *Akvárium*, 8. *Zvířata s dlouhýma ušima*, 9. *Kukačka v hlubokém lese*, 10. *Voliéra*, 11. *Klavíristé*, 12. *Zkameněliny*, 13. *Labuť*, 14. *Finále*. Mohu zde pozorovat rozdíly mezi jednotlivými částmi. Žáci poznávají část *Slon* podle těžkých a hlubokých tónů kontrabasů. Část *Antilopy* je v rychlém tempu, kde jsou běhy stupnic v oktávách. Část *Želvy* je naopak v pomalém tempu.

Sergej Prokofjev napsal symfonickou pohádku *Péťa a vlk*. Ptáčka, kamaráda Péti, představuje flétna, kachnička hoboje, kočku klarinet, bručícího dědečka fagot, lovce, kteří střílí z pušek tympán, vlka temný zvuk lesních rohů a Péťu představují smyčcové nástroje.

³¹ BERNSTEIN, Leonard, GOTTLIEB, Jack, ed. *O hudbě: koncerty pro mladé publikum*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-120-4., str. 21

Antonín Dvořák se inspiroval vlaky, určitě je pro všechny známá jeho skladba *Humoreska*. Zvuk kol vlaku, přejíždějících přes pražce na kolejích, ho inspiroval a vložil jej do své skladby (tam - ta dam - ta dam).

Italský skladatel **Antonio Vivaldi** měl rád přírodu a napsal *Čtvero ročních dob*. Velmi působivá je první část *Jaro*, připomínající zpěv ptáků, rozkvétající louku a venkovský tanec. Další část *Léto* připomíná bouři a vichřici. Část *Podzim* vyvolává tanec a žně. Část *Zima* představuje vítr, chlad a déšť.

Gioacchino Rossini napsal předehru k opeře *Vilém Tell*. Rytmus je velmi působivý. Vyvolává představu kovbojů na koních. Dalším prostředkem je výrazná melodie. Jeví se jako otázka a odpověď. Na začátku melodie stoupá a později klesá. Dalším poutavým prvkem je výběr nástrojů. Houslistům skáče smyčec a připomíná tak hopsavý zvuk.

Modest Petrovič Musorgskij napsal *Obrázky z výstavy*. Skladba má deset hudebních námětů: 1. *Skřítek*, 2. *Starý hrad*, 3. *Tuilleries*, 4. *Bydlo*, 5. *Tanec kuřátek*, 6. *Samuel a Schmuyla*, 7. *Trh v Limoges*, 8. *Katakomy*, 9. *Chaloupka Baby Jagy*, 10. *Velká brána kyjevská*. Skladatel se inspiroval v muzeu, kde visely obrazy, jež namaloval Viktor Hartmann. Hudba nedokáže obraz namalovat, ale alespoň napodobit. Na jednom z obrázků je mnoho nevylíhnutých kuřátek. Dřevěné nástroje se snaží imitovat pípání a klovaní krátkými pískavými tóny. Je to část *Tanec kuřátek ve skořápce*. Na dalším je obraz *Velké brány Kyjevské*. Poznám ho podle hlubokých, těžkých akordů, to jsou pilíře brány.

4 HUDBA A POHYB

V této kapitole pojednám o hudbě a pohybu. Důležitou součástí prožívání poslechu hudby je pohyb při hudbě, jenž je zejména u dětí mladšího školního věku záležitostí spontánní, přirozené reakce na vnímání hudby, zejména rytmicky výrazné. Pohyb je nejúčinnějším prostředkem ke kontaktu s hudebním dílem. V mém pořadu mají žáci reagovat vlastním tělem na poslech. Při skladbě *Humoreska* od Antonína Dvořáka, mají zapleskat rytmem dlaněmi o stehna.

Pro žáky je nejvhodnějším prostředkem ke spojení s hudebním dílem **pohyb**. Důležitá je **motivace**, mohl by to být např. pohyb s předměty a kostýmovými doplňky. Tělesný pohyb je přirozená potřeba dětí. Hudebně pohybové činnosti patří mezi učivo v RVP ZV.

Hudebně pohybová výchova se zabývá rozvojem hudebních a osobnostních dispozic žáků. Dětem se rozšiřují pohybové dovednosti společně s hudbou a prostřednictvím tohoto vyjádření se rozvíjí kreativní schopnosti, estetické cítění, vzájemná komunikace pomocí hudby a pohybu, relaxace. Žáci mladšího školního věku často komunikují mimikou a gesty, např. při hudebních prostředcích – nástrojová barva, tempo, dynamika či melodie. Prostřednictvím pohybu rozvíjíme u dětí dětskou emoční inteligenci.

Pohyb dětem přináší radost a funguje zároveň k vybití tělesné energie. Také je prostředkem komunikace mezi dospělými a vrstevníky.

Žáci prochází tělesným, psychickým i hudebním vývojem během prvního stupně, učitel to respektuje. Postupně se zvyšují nároky v dětských hudebních aktivitách. Dětem se také rozvíjí sluch, poznáme to díky větší pozornosti, zvýšené schopnosti prožívání hudby a chápání jejich zákonitostí. Pokud žák hraje na hudební nástroj, dochází k vnitřnímu prožitku hudby. Je důležité dodržovat tyto **podmínky**.

„Podmínky estetického pohybu:

- 1. Správné držení těla v klidových polohách i při pohybu.*
- 2. Koordinace pohybu všech částí těla bez hudby a s hudbou.*
- 3. Rytmičnost, pružnost a plynulost pohybu v souladu s hudbou.*

4. Uvědomělý pohybový projev a jeho sebekontrola.³²

Časem se správný pohyb stane návykem. Měl by přirozeně vycházet z pěveckých, instrumentálních a poslechových aktivit. Rytmické cítění rozvíjí tzv. **hry na tělo** – tleskání, pleskání, luskání, dupání. Pohyb směřuje k soustředěnému poslechu a silnému prožitku z hudby. Spojení pohybu s hudbou také souvisí na motivaci. Na děti působí motivačně kostýmové doplňky a rekvizity. Mezi rekvizitami může být šátek, míč, loutka, jablko a další. Patří sem také slovní motivace od vyučujícího. Účinnou motivací je **živá ukázka** či pohybově inspirativní hudba.

Mezi pohybové činnosti patří:

- Hra na tělo (tleskání, pleskání, luskání, dupání),
- Pohyb paží, hlavy a trupu,
- Chůze a drobný běh – chůze v různých tempech, spojení s pantomimou,
- Pantomima – nápodoba hry na hudební nástroj – orffovský instrumentář,
- Taneční prvky – poskoky, otočky, taneční chůze.

S ohledem na věk žáků se používají dětské hudebně pohybové hry, říkadla, dětské a lidové písně. Hudebně dramatický žánr se využívá ve vážné hudbě – dětský balet a opera.

Je důležité u žáků pěstovat **pohybovou orientaci v prostoru**. Nejdříve komunikují žáci pohybem ve dvojicích, později ve větších skupinách. Využití prostoru se používá i při opeře či baletu. Prostorové cítění se může rozvíjet při obměně útvarů – chůze, taneční prostředky. Inspirací může být zhlédnutí videozáznamu vybraných tanečních scén z oper či baletů.

³² JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové, 2002. ISBN 80-903115-7-1

5 VÝBĚR HOUSLOVÝCH SKLADEB K POSLECHU V UČEBNICÍCH HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO 1. – 5. ROČNÍK ZŠ

V této kapitole se budu zabývat výběrem houslových skladeb k poslechu pro 1. – 5. ročník, protože mě zajímalo, zda a do jaké míry jsou v učebnicích hudební výchovy houslové skladby zastoupeny a nakolik jsou žáci seznámeni s houslovou hrou a jejími výrazovými možnostmi. Žáci se mají naučit ve skladbách poznat housle, ne vždy hrají sólově.

Na 1. stupni základní školy se však počítá i s tím, že učitel, ovládající aspoň základy hry na housle, hraje žákům i melodie písní, zejména lidových. Při výběru skladeb jsem dbala na věkové odlišnosti žáků.

5.1 POSLECHOVÉ SKLADBY (INSTRUMENTÁLNÍ) PRO HOUSLE

Hudební výchova pro 1. – 5. ročník základní školy, M. Lišková, SPN, 1. vydání 1998

1. ročník

Žáci se mají seznámit s vážnou hudbou, úkolem je vzbudit jejich zájem. Důležité je vybírat skladby, které se jim budou líbit. Většinou jsou to skladby veselé, melodické, hravé a pestré. Poslech je spojený s pohybem, děti jsou při poslechu aktivní.

- Christoph Willibald Gluck: *Don Juan, suita z baletu, Pizzicato* – Zajímavostí je, že smyčcový orchestr nehraje smyčcem tak, jak je zvykem, ale brnká, tzv. pizzicato. Žáci mají sledovat dynamiku celé skladby.
- Johannes Brahms: *Uherský tanec č. 5* – Žáci se mají naučit poslouchat změny temp, mohou spojit poslech s pohybem.
- Antonín Dvořák: *Valčík D dur, op. 54, č. 4* – Žáci si mají naučit poslouchat výraznou melodii a dynamiku skladby.
- Antonio Vivaldi: *Čtvero ročních období, op. 8, Léto – 3. Presto*

2. ročník

Je důležité, aby žáci soustředěně poslouchali a vnímali hudbu. I v tomto ročníku mají spojit poslech s pohybem.

- Bedřich Smetana: *Prodaná nevěsta, předehra* – Žáci mají poslouchat hudební motiv, který nejdříve hraje celý orchestr a potom jen jednotlivé skupiny smyčců. Žáci se mají naučit poslouchat hlavní motiv skladeb.
- Niccolo Paganini: *Capriccio pro sólové housle op. 1* – Žákům řeknu pár slov o nejslavnějším houslistovi, který dokázal dohrát skladbu na jedné struně, protože mu ostatní popraskaly. Žáci si mají uvědomit, kolik strun mají housle.
- Wolfgang Amadeus Mozart: *Malá noční hudba, Serenáda č. 13 G dur, KV 525* – Motiv první věty má žákům připomínat fanfáru. Žáci si mají uvědomit, zda je skladba veselá či smutná.
- Camille Saint-Saëns: *Karneval zvířat, výběr*

3. ročník

Pro žáky má být důležitá hudební složka díla. Poslech je pro žáky náročný, je třeba se vracet k ukázkám a vybírat skladby, které budou zajímavé.

- Leopold Mozart: *Dětská symfonie, 1. věta* – V této skladbě hraje smyčcový orchestr, který je doplněn hrou na jednoduché dětské nástroje. Symfonie je hravá, melodická a má optimistickou náladu. Žáci mají poznat dětské nástroje.
- Bedřich Smetana: *Z českých luhů a hájů z cyklu Má vlast* – Na začátku zní mohutný zvuk orchestru. Žáci si mají představit, kde se objevili. Mají určit, jaké slyší hudební nástroje.
- Leoš Janáček: *Příhody lišky Bystroušky* – Žáci si mají poslechnout skladbu. Žáky po poslechu seznámím s dějem opery.

4. ročník

Se žáky se zaměřuji na soustředěný poslech bez pohybové motivace na začátku.

- Wolfgang Amadeus Mozart: *Variace na francouzskou lidovou píseň (Variace C dur K. 265)* – Téměř shodnou písni jsou *Tři slípky*. Skladba má jednoduchou melodii. Pro malé houslisty je to jedna z prvních skladeb.
- Leoš Janáček: *Pilky z Lašských tanců* – Žáci mají poznat na jaké melodii je založen začátek skladby (*Už ty pilky dořezaly*). Jedná se o tanec.
- Joseph Haydn: *Symfonie č. 94 G dur S úderem kotlů, Andante* – Žáci se mají snažit rozlišit jednotlivé variace. Druhá věta připomíná lidovou píseň.

5. ročník

V tomto ročníku je třeba se zaměřit na emocionální stránku hudby a její působení na lidský organismus.

- Petr Iljič Čajkovskij: *Suita č. 4 G dur, op. 61, Mozartiana, 4. část* – Na začátku zazní rozhovor dvou nástrojových skupin. V průběhu skladby se žáci mají zaměřit na dynamiku. Suita má taneční charakter. Žáci se mají naučit poslouchat rozeznávat smyčcové nástroje.
- Václav Trojan: *Šest lidových písní pro smyčcové kvarteto, U panského dvora* – Žáci mají sledovat hlavní melodickou linku, píseň jistě znají. Zeptám se, z jakých nástrojů se skládá smyčcové kvarteto.
- Modest Petrovič Musorgskij: *Obrázky z výstavy* – V této skladbě je 10 hudebních námětů. S žáky se zaměřím na *Tanec kuřátek*, který je typický hravou melodií.
- Georges Bizet: *Carmen, Předehra* – Začátek je rychlý a veselý. Žáci mají poznávat hudební nástroje.
- Georg Friedrich Händel: *Vodní hudba, Air* – Mezi dvěma skupinami vzniká hudební rozhovor – smyčce a dechy. Žáci mají určit skupiny nástrojů.

Do učebnice v 1. ročníku bych k poslechu doplnila *Jaro* od Antonia Vivaldiho. Na této skladbě si žáci poslechnou, jak housle umějí „zpívat“. Žáci reagují pohybem na znějící hudbu a naučí se rozpoznávat dynamické rozdíly.

6 NÁVRH HUDEBNÍHO POŘADU PRO ŽÁKY 1. STUPNĚ ZŠ: HOUSLE ZPÍVAJÍ A VYPRÁVĚJÍ

V této kapitole uvádím scénář a průvodní slovo k hudebnímu pořadu, realizovaného 2. května 2022 na základní škole v Hlavňovicích. Pořad byl 45 minut dlouhý. Byla jsem v prvním a třetím ročníku, též je vhodný pro druhý ročník. Cílem pořadu je představit dětem housle, které nejen zpívají, ale také vyprávějí. Mým záměrem je naučit děti poslouchat hudbu a dokázat o ní mluvit. Na konci pořadu žáci vyplní dotazník, díky němuž si zopakují, co se dozvěděli, co je zaujalo.

Úvod

„Milé děti,

chci vám dnes představit jeden hudební nástroj. Nechám jej, aby se představil sám.“

Přednes: *Felix Mendelssohn-Bartholdy – Houslový koncert e moll, 2. věta, 1:54* (odkaz: https://www.youtube.com/watch?v=OSXsSx2yLyU&ab_channel=VirtualSheetMusic)

„Všichni jste můj nástroj poznali?“ (housle)

„Jak housle znějí? Líbí se vám jejich zvuk? Co vám připomíná?“ (Žáci odpovídají zcela různě, všechny odpovědi můžeme přijmout.)

„Ve škole nebo v hudební škole nebo na koncertě jste už jistě poslouchali několik skladeb, kde hrají housle. Myslíte si, že housle mohou zpívat?“ (děti odpovídají podle sebe)

„A co třeba vyprávět, mohly by nám housle líčit nějaký příběh, událost, pohádku?“ (děti odpovídají podle sebe)

„Tak já vám teď zahraji kousky různých skladeb pro housle, a vy mi pak řeknete, jak housle zpívaly – jestli radostně, smutně, rychle, pomalu, hlasitě nebo tichounce...jestli to nebyl pochod, ukolébavka...o čem tak mohly zpívat. Tak se hezky zklidníme, sedte tiše a dobře poslouchejte.“

Přednes ukázek lidových písní a skladeb:

Prováděcí poznámka: Po každé ukázce se zeptat dětí, jak na ně hra houslí působila, jaké prožívaly pocity, co jim hudba připomínala, jak „housle zpívaly“, o čem asi.

Vyletěla holubička – pomalu

Beskyde, Beskyde - hlasitě

Ach synku, synku - smutně

Holka modrooká - radostně

Rybička maličká – tichounce

Jan Lorenc: *Čardáš* – Žáci si mají osvojit tempo. Nejdříve je skladba v pomalém tempu a pak se postupně zrychluje.

Miroslav Raichl: *Prosté melodie – č. 2 Ukolébavka* – Žáci mají poznat, že jde o ukolébavku.

Miroslav Raichl: *Prosté melodie – č. 3 Pochod* – Žáci si osvojí pochodový krok. Skladba je velmi rytmická.

Josef Koreš: *č. 14 Malý primáš* (zdroj: Sborník houslových skladeb) – Žáci mají poznat, zda jde o veselou či smutnou skladbu.

Představení houslí

„Housle jsou smyčcový nástroj se čtyřmi strunami (g, d, a, e). Jsou nejmenší z rodiny smyčcových nástrojů. Housle se skládají z ozvučné skříně (těla houslí), krku s hlavicí a mají šneka, kolíky, hmatník, kobylku, struny, struník, podbradek. Součástí je ještě pavouk a smyčec. Na housle se buď hraje smyčcem, nebo se brnká.

Když žáky učím v ZUŠ na housličky, tak si říkáme, že máme pět zvířátek, tak si to také můžete zapamatovat. Máme pavouka, kobylku, šneka, žabku a žíně z koňského ocasu.“
(přinesu si plyšáky nebo postavičky těch pět zvířátek, pro lepší zapamatování)

„O houslích si většina lidí myslí, že umějí hlavně – nebo jenom – krásně zpívat. Ale já vám dnes chci ukázat, že housličky dokáží i vyprávět leccos zajímavého. Vyprávěním je myšlena programní hudba, kdy housle vyprávějí nějaký příběh za účasti zvukomalby.“

„Našeho slavného hudebního skladatele Antonína Dvořáka určitě znáte. A víte, že měl velice rád vlaky, často chodil na nádraží a pozoroval, jak vlaky přijíždějí, jak se rozjíždějí, a ještě raději ve vlaku jezdil? A zvuk, který vydávají kola vlaku při přeježdění přes pražce, na kolejích, se mu tak silně vryl do paměti, že jej vložil i do své známé skladby s názvem Humoreska.“

„Víte, jaký zvuk kola vlaku vydávají? Zkuste si ten rytmus zapleskat dlaněmi o stehna, takhle:

Tam – ta dam – ta dam ...

A teď si to poslechněte v hudebním kabátku.“

Ukázka: pustit začátek

(odkaz: https://www.youtube.com/watch?v=LR9msTsmPZs&ab_channel=Andrius)

(rozhovor s žáky, jak se skladateli podařilo vystihnout rytmus jedoucího vlaku)

„Jiný hudební skladatel, Ital Antonio Vivaldi, byl tak okouzlen přírodou na jaře, když se probouzí ze zimního spánku, že o jaru napsal celou větu svého koncertu Čtvero ročních období. Možná že i vy poznáte, kdo se to v hudební ukázce ozývá rychlými vysokými hlásky, poslouvejte dobře.“

Ukázka: Jaro – ptáci, potůčky, pastýřská idyla, venkovský tanec (odkaz: https://www.youtube.com/watch?v=l-dYNTtdgl0&ab_channel=TheFeynmanParticle)

rozhovor s dětmi – *„Co ptáci svým zpěvem vyjadřovali? Jaké pocity, jak vnímají jaro? Jak vy, děti, také máte rádi jaro a probouzí se ve vás podobné nálady?“*

„Jiný hudební skladatel zase vylíčil jízdu – pohyb jednoho druhu zvířete, jestlipak poznáte, o koho jde? Koho hudba znázorňuje?“

Ukázka: Rossini – Vilém Tell (část) - běžící koně, kovbojové na koních – ta da dum, ta da dum, ta da dum dum dum,

(odkaz:

https://www.youtube.com/watch?v=c7O91GDWGPU&t=43s&ab_channel=earthatic)

„A ještě jeden úkol pro vás mám: Uhodnete, o kom asi je tato skladba, jak by se mohla jmenovat? Dám vám na výběr: Skřítek, Baba Jaga (ježibaba), Starý hrad, Tanec kuřátek ve skořápce (napíšeme názvy na tabuli). Poslouchejte pozorně.“

Ukázka: Musorgskij – Obrázky z výstavy, část Tanec kuřátek ve skořápce, (odkaz: https://www.youtube.com/watch?v=VWwGK2x4_v0&ab_channel=ABCClassic)

rozhovor: Po poslechu děti zdůvodňují svůj výběr, podle kterých znaků hudby poznaly „Tanec kuřátek“. Případně, podle situace, času a zájmu dětí, ještě jedna část (Baba Jaga), (odkaz: https://www.youtube.com/watch?v=kZkoW1Ta3ew&ab_channel=HorstBerbel)

Ke konci hodiny rozdat dotazníky. (viz příloha č. 1)

Reflexe

Cílem pořadu bylo představit žákům housle a ukázat, že housle nejen zpívají, ale také vyprávějí. Žáci odpovídali na mé otázky zcela různě. Příkladem by mohla být otázka: Co vám připomíná zvuk houslí? Častou odpovědí byl zpěv ptáků, ale také jsem se dozvěděla, že jim připomíná brzdící vlak.

Pokud budu někdy znovu realizovat pořad, dám si pozor na výběr lidových písní. Důležité je si uvědomit, jakému ročníku pořad předvádím. Stalo se mi, že někteří žáci z prvního ročníku ještě lidovou píseň neznali. Úkolem je sice poznat náladu písně, o čem „housle zpívaly“, co jim hudba připomínala, ale pokud budou píseň znát, mohou si ji i zazpívat. Při

poslechu skladeb jsem žáky zaktivizovala. Žáci měli mimo jiné za úkol reagovat vlastním tělem na poslech. Při skladbě *Pochod* od Miroslava Raichla začali pochodovat, při *Ukolébavce*, též od M. Raichla si lehli na koberec a zavírali oči.

Při představení částí houslí žáky nejvíce zaujala „zvířátka“ a nakonec je žáci vypsalí do dotazníku.

Do příště bych změnila části na výběr ze skladby *Obrázky z výstavy*, jež napsal Modest Petrovič Musorgskij. Dala jsem žákům na výběr: *Skřítek*, *Baba Jaga*, *Starý hrad*, *Tanec kuřátek ve skořápce*. Při prvním poslechu všichni správně uhodli *Tanec kuřátek ve skořápce*, ovšem druhý poslech byl náročnější. Správně byla *Baba Jaga*, avšak pro nějaké děti zněla tato část jako *Skřítek*. Příště bych vybrala více kontrastní části, přestože na každého může působit hudba odlišně.

Před koncem pořadu jsem žákům rozdala dotazníky, ve kterých byly dvě otázky: Co vás na dnešní hodině bavilo? Co jste si zapamatovali o houslích? (viz příloha č. 2)

Hodnocení dalšího pedagoga

Vaše studentka Kateřina Matoušová před nedávnem na naší škole velmi úspěšně, zkušeně a zajímavou formou předvedla hudební pořad „Housle zpívají a vyprávějí“.

Tento pořad si užili nejen žáci 3. ročníku, ale i 1. ročníku.

Vůbec nevadil věkový rozdíl dětí, jelikož studentka úžasně přizpůsobila hudební pořad mladším a zase naopak starším dětem. Její improvizace během pořadu byla úžasná a děti působily velmi spokojeně. Dokonce ani pohyb dětí nechyběl. Občas bylo znát, že mladší děti ještě neznaly tolik uvedené písničky a slyšely je tak vlastně třeba i poprvé. Ale „paní učitelka“ hrou na housle uvedla vše na pravou míru a s písničkou žáky okamžitě seznámila.

Její hudební pořad byl pro děti velmi přínosný, zajímavý a měl velkou pestrost. Díky tomu děti perfektně vydržely být pozorný po celou dobu pořadu a zapojily se tak do všech aktivit, které si studentka připravila.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo vytvořit výchovný pořad a přiblížit housle dětem. Úkolem učitelů by mělo být propojení hudebních činností s poslechem hudby. U žáků bych měla vzbudit zájem a vnitřní aktivitu.

Tvorba návrhu výchovného pořadu vycházela z teoretických znalostí a poznatků z literatury. V praktické části byl popsán návrh hudebně výchovného pořadu „*Housle zpívají a vyprávějí*“. V teoretické části jsem představila housle, hudební pořady s výchovnými koncerty, základní didaktické požadavky na práci s poslechovou skladbou, zpívání a vyprávění houslí, hudbu a pohyb a ke konci výběr houslových skladeb k poslechu.

Při realizaci pořadu bylo ověřeno, že jsou skladby vhodně zvolené. Žáci aktivně pracovali a poslouchali.

Pro tvorbu návrhu tohoto hudebně výchovného pořadu jsem se velice nadchla. Vnímám, že propojení poslechu hudby s hudebními činnostmi je vhodné. Vzbuzuje u žáků zájem o hudbu.

RESUMÉ

Diplomová práce je zaměřena na housle a výchovné pořady. Teoretická část se zabývá historií houslí, stavbou a hrou na tento nástroj a slavnými houslisty. Dále hudebními pořady a výchovnými koncerty, jejich organizátory Leonardem Bernsteinem a Františkem Blahou a jejich dramaturgií, společně s tvorbou koncertu. Také se věnuje výběru houslových poslechových skladeb, hudebně výrazovým prostředkům houslové hry a houslových skladeb, kde je vysvětleno, jak housle zpívají a o čem housle vyprávějí, charakteristickým hudebně vyjadřovacím prostředkům skladeb pro housle – melodii, rytmu a dynamice.

Praktická část představuje návrh hudebního pořadu pro žáky na 1. stupni základní školy, jenž se jmenuje: Housle zpívají a vyprávějí. Tento pořad by byl vhodný pro žáky 1. – 3. ročníku. Cílem práce je vytvořit výchovný pořad a přiblížit housle dětem. Představit jim tento nástroj a ukázat, že housle nejen zpívají, ale také vyprávějí.

The diploma thesis is focused on violin and educational programs. The theoretical part deals with the history of the violin, the design and playing of this instrument and famous violinists. Furthermore, it considers music programs and educational concerts, their organizers Leonard Bernstein and František Blaha and their dramaturgy, along with the creation of the concerts. It also deals with the selection of violin instrumentals/compositions; musical means of violin playing and violin compositions; which explain how a violin can sing and how a violin conveys its musical characteristics – melody, rhythm, and dynamics.

The practical part is a music program proposal for primary school students called: Violins sing and narrate. This program would be for 1st - 3rd year students. The aim of the work is to create an educational program and bring the violin closer to children, introduce them to this instrument and show them that the violin not only sings but also narrates.

SEZNAM LITERATURY

BERNSTEIN, Leonard, GOTTLIEB, Jack, ed. *O hudbě: koncerty pro mladé publikum*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-120-4.

BUDIŠ, Ratibor. *Housle v proměnách staletí*. Praha: Supraphon, 1975.

DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů: (výchovné koncerty jako systém)*. Praha: Divadelní ústav, 1987. Edice informací hudebního odboru Divadelního ústavu v Praze.

Dvorak - Humoresque (original) - YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 24. 04. 2022]. Dostupné

z: https://www.youtube.com/watch?v=LR9msTsmpZs&ab_channel=Andrius

FRIC, Ota. *Vzorný učitel František Blaha, organisátor výchovných koncertů v Gottwaldově: příspěvek k řešení některých otázek estetické výchovy ve škole*. Olomouc: Krajský ústav pro další vzdělávání učitelů, 1956. Šíření zkušeností.

HERDEN, Jaroslav. *My pozor dáme a posloucháme: Posloucháme hudbu se žáky 1. stupně základní školy: Kterak uši naladiti, aby se srdce radovalo*. Praha: Scientia, 1994. ISBN 80-85827-56-5.

HERDEN, Jaroslav, Jiří KOLÁŘ a Eva JENČKOVÁ. *Hudba pro děti: vysokoškolská učebnice: studium učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Praha: Karolinum, 1992.

Informační systém [online]. Copyright ©A [cit. 23. 06. 2022]. Dostupné

z: https://is.muni.cz/th/np32z/DP_Vychovny_koncert_jako_stret_s_umenim_mimo_skolni_lavici_Holinkova.pdf

JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové, 2002. ISBN 80-903115-7-1

LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Ilustroval Gabriel FILCÍK. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-028-5.

LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-009-9.

LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-027-7.

LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-045-5.

LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80-7235-050-1.

Mendelssohn Violin Concerto E Minor OP. 64 - 2nd mov. - Hilary Hahn - Sheet Music Play Along - YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 24. 04. 2022].

Dostupné

z: https://www.youtube.com/watch?v=0SXsSx2yLyU&ab_channel=VirtualSheetMusic

MICKA, Josef Ladislav. *Knižka o houslích a o mnohém kolem nich: pomocná literatura pro žáky Lidových škol umění a nižších tříd konzervatoří*. 2. vyd. Praha: Panton, 1977.

Mussorgsky pictures "Baba Yaga", "Great gate of Kiev" - YouTube. *YouTube* [online].

Copyright © 2022 Google LLC [cit. 24. 04. 2022]. Dostupné

z: https://www.youtube.com/watch?v=kZkoW1Ta3ew&ab_channel=HorstBerbel

Péťa a vlk — Videá — Děčko — Česká televize. *Děčko — Česká televize* [online]. Copyright © Česká televize 1996 [cit. 22. 04. 2022]. Dostupné

z: <https://decko.ceskatelevize.cz/video/e21554215022>

Rossini: William Tell Overture: Final - YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2022

Google LLC [cit. 24. 04. 2022]. Dostupné

z: https://www.youtube.com/watch?v=c7O91GDWGPU&t=43s&ab_channel=earthatic

SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

SLAVÍKOVÁ, Marie. *Výběr houslových skladeb z hlediska uplatnění při poslechu hudby v 1. - 4. ročníku základní školy*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995. ISBN 80-7043-141-5.

Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013,

MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. Copyright ©2013 [cit. 23. 06. 2022]. Dostupné

z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

Vivaldi - Spring - YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 24. 04.

2022]. Dostupné z: [https://www.youtube.com/watch?v=l-](https://www.youtube.com/watch?v=l-dYNttdgl0&ab_channel=TheFeynmanParticle)

[dYNttdgl0&ab_channel=TheFeynmanParticle](https://www.youtube.com/watch?v=l-dYNttdgl0&ab_channel=TheFeynmanParticle)

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Housle se smyčcem, zdroj: vlastní, str. 5

Obrázek 2 – Housle v dotazníku, zdroj: Wiki - Wiki. Wiki - *Wiki* [online]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Kabinet/0.0.0.Kliparty/Hudebn%C3%AD_n%C3%A1stroje_1, str. II.

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník k hudebnímu pořadu: *Housle zpívají a vyprávějí*

Příloha č. 2: Ukázky vyplněných dotazníků žáky 1. ročníku ZŠ

Příloha č. 1

Dotazník k hudebnímu pořadu: *Housle zpívají a vyprávějí*

Co vás na dnešním pořadu bavilo?

Co jste si zapamatovali o houslích?

Příloha č. 2

Ukázky vyplněných dotazníků žáky 1. ročníku ZŠ

